

Leren improviseren in het muzikale domein: Waar ligt de focus voor instructie?

Iwan Wopereis¹, Jeroen van Merriënboer², Paul Kirschner¹

¹Open Universiteit, Centre for Learning Sciences and Technologies

²Universiteit Maastricht, FHML, O&O

iwan.wopereis@ou.nl

Inleiding

Improviseren in de muziek is een complexe aangelegenheid. Bij improviseren in de muziek creëert de musicus in het moment muziek die niet eerder is gespeeld. De muzikale keuzes die de musicus tijdens het proces van improviseren maakt staan niet op voorhand vast, waardoor het proces kan worden getypeerd als non-deterministisch. De musicus handelt echter niet in volledige vrijheid en zal zich in meer of mindere mate houden aan harmonische en ritmische conventies. Hij of zij zal bij het improviseren gebruik maken van elementen zoals tonen, akkoorden en timbre die gezamenlijk het fundament vormen van de tonale muziek (Johnson-Laird, 2002). Het leren van moeilijke 'creatieve' vaardigheden zoals het hierboven genoemde improviseren vergt een grote inspanning van de lerende. In het promotieonderzoek 'Variabiliteit van Oefening als Sleutel voor Creativiteit' wordt gekeken op welke wijze en in welke mate variabiliteit van oefening het proces van leren improviseren kan ondersteunen. In een (quasi) experimentele setting wordt het effect van instructiemaatregelen voor variabiliteit van oefening getoetst. Voor het ontwerpen van gedegen instructie voor de experimenten is een expert concept mapping studie uitgevoerd (Trochim, 1989). Door een groep experts de vraag voor te leggen wat precies een goede improvisator is, kunnen belangrijke kenniselementen, vaardigheden en attitudes worden geïdentificeerd voor instructie. Tijdens de vorige editie van de Onderwijs Research Dagen zijn de eerste bevindingen van de expert concept mapping studie gepresenteerd. Dit paper geeft een volledig beeld van de resultaten van de studie.

Methode

Vijftien experts –gerenommeerde improvisatoren (n=5), ervaren conservatorium docenten (n=5) en critici die landelijke bekendheid genieten (n=5)– doorliepen een procedure die bestond uit drie activiteiten: het genereren, sorteren en waarderen van kenmerken van een goede improvisator. Het genereren van kenmerken vond plaats in groepsverband. De vijftien experts werden verdeeld over twee groepen en deze groepen kwamen in zogenaamde expertbijeenkomsten bijeen. Tijdens een expertbijeenkomst stond een brainstormsessie centraal, waarbij de experts in twee rondes moesten vaststellen wat volgens hen een goede improvisator is. Op basis van de incomplete zin 'Een goede improvisator is iemand die...' diende allereerst individueel in tien minuten zoveel mogelijk kenmerken gegenereerd te worden. De resultaten werden vervolgens voor de groep gepresenteerd. De individuele brainstorm en de presentatie werden nogmaals herhaald. Op basis van de twee expertbijeenkomsten werd een lijst van kenmerken samengesteld. Er werd een paarsgewijze vergelijking uitgevoerd om identieke kenmerken te identificeren en te verwijderen. De overgebleven kenmerken werden vervolgens op kaartjes gedrukt en voor een sorteer- en waardeertaak naar de experts gestuurd. De experts dienden allereerst de kenmerken in clusters onder te verdelen. Na de sortering dienden de experts de kenmerken te voorzien van een waarde tussen 1 (onbelangrijk) en 5 (heel belangrijk). Het resultaat van elke individuele sortering werd vertaald naar een binaire similariteitsmatrix. De individuele matrices werden vervolgens samengevoegd tot één groepsmatrix. Een multidimensionale schaling techniek (MDS; Kruskal & Wish, 1978), een hiërarchische clusteranalyse, een bridging analyse en een semantische clusteranalyse zijn toegepast om de sorteringen van de experts te analyseren en tot een algemene clustering van kenmerken te komen die representatief is voor de groep experts. De kenmerken zijn gewaardeerd om het belang van zowel de individuele als de clusters kenmerken vast te stellen. Voor het verwerken, analyseren en interpreteren van de gegevens is gebruik gemaakt van Concept System Software® (Kane & Trochim, 2007).

Resultaten

Tijdens de brainstormfase genereerden de experts 191 uitspraken over wat volgens hen een goede improvisator is. De paarsgewijze vergelijking van deze uitspraken leidde tot een definitieve set van

169 unieke kenmerken. Dertien van de vijftien experts sorteerden individueel deze set kenmerken (gemiddeld aantal onderscheiden clusters per expert: $M=14$; $SD=7.3$). De MDS en de daaropvolgende analyses resulteerden uiteindelijk in een (visuele representatie van een) set van dertien clusters. De thema's die bij deze clustering zijn onderscheiden richtten zich op de creatie van iets nieuws, het instant oplossen van muzikale problemen, het monitoren van het improvisatieproces, interactie en communicatie, (muzikale) durf, vertrouwen, waardering, identiteit, persoonlijke stem, reflectie, esthetiek en muzikale basiskennis en -vaardigheden. Het statistisch gezien meest coherente cluster (d.w.z. met een lage cluster bridging value) was het cluster 'creatie van iets nieuws' (cluster bridging value 0.06; aantal kenmerken $n=13$; voorbeeld kenmerk: "Een goede improvisator is iemand die melodisch en ritmisch ideeën kan genereren"). Het meest omvangrijke cluster bestond uit 25 kenmerken en was getiteld 'identiteit' (voorbeeld kenmerk: "... is iemand die een identiteit uitstraalt. Personality"). Het hoogst gewaardeerde cluster met een gemiddelde van 3.94 was 'reflectieve praktijk' ($n=6$; voorbeeld kenmerk: "... is iemand die kritisch naar zichzelf durft te luisteren"). Alle clusters bevatten kenmerken die te maken hadden met het hebben van muzikale kennis, vaardigheden en houding. De clusters 'durf' en 'identiteit' bevatten relatief veel persoonlijkheidskenmerken (bijvoorbeeld gericht op belang van authenticiteit, sensitiviteit en empathie). Wanneer de lijst met hoogst gewaardeerde kenmerken in ogenschouw wordt genomen, valt op dat basale, voor improvisatie voorwaardelijke kennis en vaardigheden, zoals het goed kunnen luisteren naar anderen (4.46; $SD=.78$) en ritmegevoel (4.46; $SD=.88$), hoog scoren. De groep experts genereert expliciet een cluster met muzikale basiskennis en -vaardigheden en geeft hiermee aan dat een goed fundament essentieel is voor de improviserende professional. Dit verdient derhalve aandacht in de instructie.

Discussie

De expert concept mapping procedure resulteerde in een concept map die bestond uit dertien clusters met kenmerken die een goede improvisator definiëren. Het overgrote deel van de kenmerken refereerde naar kennis, vaardigheden en attitudes die te maken hebben met de creatie van iets nieuws en het instant oplossen van muzikale problemen, waarvoor muzikale durf noodzakelijk is. Bij een holistische kijk op onderwijs(ontwerp) worden de genoemde clusters kenmerken geïntegreerd geleerd (Van Merriënboer & Kirschner, 2007). Dit betekent bijvoorbeeld dat in leertaken voor het leren improviseren al vanaf het begin aandacht dient te zijn voor de ontwikkeling van een eigen muzikale identiteit. En dit zal bij voorkeur in groep gebeuren waar muzikale durf wordt gewaardeerd en fouten mogen worden gemaakt. In het paper werken we de holistische kijk op het improvisatieonderwijs nader uit. Tevens zal dieper worden ingegaan op de resultaten van de verschillende concept mapping analyses, en de betrouwbaarheid en de validiteit van de concept map.

Referenties

- Johnson-Laird, P. N. (2002). How jazz musicians improvise. *Music Perception*, 19, 415-442.
- Kane, M., & Trochim, W. M. K. (2007). *Concept mapping for planning and evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kruskal, J. B., & Wish, M. (1978). *Multidimensional scaling*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Trochim, W. M. K. (1989). An introduction to concept mapping for planning and evaluation. *Evaluation and Program Planning*, 12, 1-16.
- Van Merriënboer, J. J. G., & Kirschner, P. A. (2007). *Ten steps to complex learning*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.